

Teshuva

Show# 240 | Oct 5th 2019

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ב

ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

To see Reb Raphael Hamburger [click here](#)

ליקוטי הרי"ם עשרת ימי תשובה

איתא ברמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב) ומה הוא התשובה כו' שיגמור החוטא בלבו שלא יחטא עוד, עד שיעיד עליו היודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא עוד, כדכתיב (הישע יד ב) שובה ישראל עד ה' אלקיך, עד הוא מלשון עד, שהקב"ה יעיד עליו שלא יחטא יותר. ומה שכתב הרמב"ם הוא על פי הלכה, כיון דפסק שם וכן איתא בר"ה (מז:): דתשובה מהני מכח שינוי מעשה, וברש"י שם שינוי מעשה שב מרעתו ע"ש, והנה צריך להיות שינוי מעשה שאינו חוזר לברייתו (עי' ב"ק צג: צד:), לכך אתי שפיר פסק הרמב"ם, אבל באמת מדרבנן מהני אף שינוי החוזר לברייתו מטעם תקנת השבים, וכן כאן הוי גם כן תקנת השבים, משום דאם נימא כהרמב"ם ז"ל יקשה

בית אלקים למבי"ט שער התשובה פרק ו

ראוי לכאר ענין התשובה ששב האדם בכל שנה ושנה, וחוזר אחר כך למה שחטא, אם תועיל התשובה שעשה על העונות הקודמים גם כי חזר אח"כ לחטוא אותם החטאים, או אם נאמר שכיון שחזר למה שחטא יראה שלא היתה תשובתו נכונה ושלימה ולא גמר בלבו לעזוב החטאים והעונות הואיל וחזר אליהן אחר כך. ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם

בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אח"כ חוזר לחטוא, יצה"ר הוא שפתה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת:

בית אלקים להמבי"ט שער התשובה פרק יב

פרק שנים עשר

התשובה בכל חלק שיעשה יש לו קצת שכר ולפי מה שירבה כן ירבה סליחתו, ודברי הר"ן ז"ל במדרש ועתה ישראל וגו':

ואחר שנתבאר ענין התשובה כי היא החרטה ועזיבת החטא, נאמר כי אינם כשאר המצות שהעושה חלק המצוה אין לו חלק שכר המצוה, כמו שתאמר מצות ציצית הוא בד' הכנפות והעושה ציצית בג' כנפות לבד, אינו מקיים ג' חלקי המצוה שהרי ד' ציציות מעכבין זה את זה והרי הוא כאילו לא עשה שום דבר. ואולם התשובה גם כי אינה שלימה עד שתהיה בחרטה לשעבר

ועזיבת החטא לעתיד, עם כל זה החרטה לבד בלי עזיבת החטא מועיל קצת, וכן עזיבת החטא בלי חרטה, וכמו שמצינו באחאב שנכנע מלפני ה' כמה שקרע בגדיו וצם ושכב בשק, שנראה כמתחרט על מה שעשה, ולא עזב כל חטאיו, ועם כל זה הועיל לו, כדכתיב (מלכים א' כ"א) יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו וגו', וכן מצינו באנשי נינוה ששבו לעתיד שעזבו החטא, ולא נתחרטו על העבר, כי אפילו באזהרת המלך לעם אמר (יונה ג') וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם, אשר כפי הנראה כי החמס אשר עודנו בכפס לא בלעוהו הוא שהיו מחזירים ולא הגזל הנאכל שקשה להשיבו, ויותר מזה א"ר יוחנן (בירושלמי תענית פ"ב) מה שהיה בכף ידיהם החזירו, בשידה חיבה ומגדל לא החזירו:

ולזה אמר הכתוב וירא אלהים וגו' כי שבו מדרכם הרעה שהוא עזיבת החטא לעתיד לבד, ועם כל זה הועיל להם שנחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות ולא עשה, ומפני כי חשובתם זו לא היתה שלימה כנוכר, אמר הכתוב על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה, כלומר על מה שדבר עוד מ' יום ונינוה נהפכת הוא שנחם ולא עשה בסוף הארבעים, אלא האריך להם עד שתהיה תשובתם שלימה, ואפילו בהשבתו אל לבו לשוב בלי קיום שום חלק מב' חלקי התשובה ההכרחיים מיקל האדם מעונש, וכמו שלמד הר"ן ז"ל דבר זה בסוף דרש ועתה ישראל מפסוק והשבות אל לבבך בכל הגוים, שהוא ההשבה ללב לשוב, ושבת עד ה' אלהיך היא התשובה בפועל, ושב ה' אלהיך את שבותך הוא שכר ההשבה ללב שיתנך לרחמים לפני שוביך, ויהיה ושב מלשון כשובה ונחת, ואמר ושב וקבצך מכל העמים שישלים הגאולה מכל וכל חלף עבודתו שהשלים חק התשובה וכמו שביאר שם:

מתי אין הקב"ה חפץ במותם של הרשעים?

התשובה לתמיהה זו טמונה בביאור גאון המוסר רבי ישראל סלנטר זצ"ל לדברי הגמרא, וכדלהלן:

הקשו בגמרא [גדה ע, ב], שיש סתירה בין שני פסוקים, אשר באחד כתוב [יחזקאל יח, לב] "כי לא אחפוץ במות המת", ואילו בשני כתוב, לגבי בני עלי הרשעים [שמואל א' ב, כה], "כי חפץ ה' להמיתם?" ותירצה הגמרא, שהפסוק

"כי לא אחפוץ במות המת", מדבר על אותם שעושים תשובה, ואילו הפסוק השני מדבר על רשעים שאינם עושים תשובה.

והקשה הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, אם הפסוק הראשון אכן עוסק באופן שהרשע כבר חזר בתשובה, לכאורה אין בו כל חידוש, שכן לאחר שהרשע חוזר בתשובה, שוב הופך הוא לצדיק גמור, ובוודאי שמעתה אין הקב"ה חפץ במותו...

ותירץ הגאון זצ"ל, שלא מדובר באופן שהרשע חזר בתשובה בפועל, אלא הוא רק הרהר בתשובה. ומאותה שעה שהרשע הרהר בתשובה, אף על פי שלא חזר בפועל, שוב אין הקב"ה חפץ להמיתו!

אך יש להתבונן, מדוע מועילה מחשבתו של הרשע לשוב בתשובה? הרי בפועל הוא כלל לא חזר בתשובה, ועודנו ממשיך ומוסיף לעבור עבירות!

ביאר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שהתשובה אינה תהליך מהיר שראשיתו וסופו בתוך יום אחד, אלא הינה תהליך ארוך טווח, תהליך מורכב, שבמהלכו הרשע עדיין עלול לעבור עבירות, אך מאחר שהוא נתון בתוך מסגרת של "חזרה בתשובה", נאמר עליו הפסוק "כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה!"
וכיצד מתבצע אותו תהליך של חזרה בתשובה?

בכדי לבאר עניין זה, הביא הגרי"ס זצ"ל את דברי הגמרא [מנחות מג, ב] האומרת שעונשו של הנמנע ואינו מתעטף בציצית כלל, ואפילו בחוטים הלבנים ללא חוטי התכלת, גדול מעונשו של מי שנמנע ואינו מתעטף בחוטי תכלת. וזאת מדוע? מפני שהרבה יותר קל להשיג חוטים לבנים, והניסיון בו נכשל אותו אדם שנמנע לגמרי ואינו לובש ציצית הוא ניסיון פעוט וקל, ולכן עונשו גדול יותר.

ולפי זה ביאר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שהאדם צריך להתחיל את תהליך החזרה בתשובה מאותם דברים בהם הוא עומד בפני ניסיון קל, אותם דברים שהוא יכול בנקל לתקן, ולתקן קודם את אותם הדברים, ורק

לאחר שיסיים לתקן אותם, יעבור לעוונות הגדולים והקשים, לניסיונות המסובכים, ויתקן גם אותם.

אך ראשית כל, על האדם לקבל על עצמו פעולה שמתחילה לשנות אותו. עליו להתחיל להשתנות. והפעולה הזאת, גם היא קטנה, מוכיחה שהוא נתון בתוך תהליך של חזרה בתשובה, שהתקדמותו הינה בכיוון הנכון, שאכפת לו ממצבו הירוד והוא משקיע מאמצים בשביל לשפר אותו, ואז נקרא עליו הפסוק "כי לא אחפוץ במות המת, כי אם בשובו מדרכו וחייה!".

זוהי העצה היעוצה, זוהי הדרך להינצל מן הדין. גם בימינו, בדורנו הנחות, בכוחו של האדם לקבל על עצמו בקבלה אמיצה והחלטית שברצונו להשתנות, ולהתחיל לנקוט בצעדים מעשיים שיכוונו אותו לדרך זו. והדרך להתחיל היא מהדברים הקטנים, מהניסיונות שבהם הוא יכול בנקל לעמוד.

וכאשר הוא מתחיל לצעוד בכיוון הנכון, מאותה שעה הוא בעיצומו של תהליך "חזרה בתשובה", ושוב אין הקב"ה חפץ במותו!

וגם למטרה זו יש לקחת את הקב"ה כעד, כדברי ה"כסף משנה" הנזכר בביאור דברי הרמב"ם. אך לא כעד לכך שהוא לא יוסיף לעולם לחטוא, אלא כעד לרצונו הכן והאמתי לתקן את דרכיו ולשוב בתשובה. כעד להחלטתו לצעוד בדרך הארוכה שתשיב אותו בסופה בתשובה שלימה.

אור ישראל איגרת טו

הן יסוד ימי התשובה, קבלת עזיבת החטא, והיא הקשה מכל העבודות שביוהכ"פ הבעל"ט, והכבידה מכל היא עון גזל, אשר קופה מלאה עונות מי מקטרג בראש גזל (ויק"ר לג, ג), והאדם צריך לחפש לעשות תשובה לכה"פ, בחלק היותר חמור, והוא לפי הנושא והנשוא, לפי הנושא הוא כל מה שנקל לפני האדם להשמר

מעבירה הוא יותר חמור, וענשו גדול יותר, כמאמרם ז"ל מנחות דף מ"ג קשה עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת כו' ע"ש - לפי הנשוא קשה יותר גזל מהעני כו' (ילקוט שמעוני תהלים תרנז):

ומה מאוד כבד לפני האדם למצוא דרך בזה, ואוי לאותה בושה כו' אשר בעון גדול כזה, לא יקיים האדם לכה"פ חלק מה בקבלה גמורה על העתיד, לזאת מה טוב אשר בא לפנינו תיקון חשש גזל, אשר נקבצו בו ב' הענינים ביחד, מצד הנשוא לא קשה היא כו' בנין הבית כו', ומצד הנשוא אולי ימצא גם אחד אשר יהי' ברצונו לשפוך נפשו כו', ולא יעלה בידו חלילה בשלימות אם היו כו' - אין לפטור בזה רק כ"א לפי מצבו וענינו, ההכרח לחפש דרכים, איך לקיים קבלת עזיבת החטא, בעון גזל לכה"פ בחלק היותר חמור לפי הנשוא והנשוא כנ"ל:

וכן בשארי עבירות, כמו ביטול תורה החמורה מכל, כמבואר בשערי תשובה בשם הספרי (פ' עקב) ע"ש, אשר חלק היותר חמור בעון גדול הלזה, הוא לפי הנשוא והנשוא, לפי הנשוא כל מה שיותר נקל להאדם ללמוד לפי העת כמו בשבת כו', לפי המצב עת הפנויה כו' העונש יותר גדול - לפי הנשוא עונש ביטול הלימוד הנצרך להאדם למעשה, אם לידע בעצמו מזה איך לעשות, או לידע על ידי זה איך לשאול מגדול ממנו איך לעשות כו', וכן בכל התורה והמצוה זה הכלל לכל פרט ביטול התורה והמצוה, אם במעשה אם בשב ואל תעשה, יענש האדם בעברו עליהם, אכן מה שיותר נקל לפני האדם לקיים, יענש יותר ויותר:

והאדם צריך לחפש דרכיו לעשות קבלה חזקה, כמעט בכל פרטי עניניו, להשמר לכה"פ את אשר נקל לפניו בכל פרטי התורה והמצוה, ובזה יש דרך אשר יקיים מצות התשובה ברוב חלקי עונותיו, כי הריבוי בהעונות אינם הולכים אחר הכמות - לפי המנין - רק לפי האיכות, (עי' רמב"ם ה' תשובה פ"ג) היינו מה שנקל לפני האדם לקיים, עבירה אחת חמור יותר מכמה עבירות אשר כבד לפניו, וכן באותה עבירה עצמה חלק קטן ממנה הנקל לפני האדם לקיים, יותר חמור ועונשה גדול מהרבה חלקים אשר בהעבירה אשר כבד לקיים:

כמו במצות לימוד התורה, נקל מאוד לאדם גם מי שהוא שכחן גדול, לחזור הרבה פעמים על לשון זאָרְגָאן (מוֹטְטֶער שְׂפּוֹרָךְ) לאט לאט לימודו בגמ' וכיוצא, כמעט רק ידיעת השכל לבד - בלי ידיעת התנא והאמורא כנ"ל, ולחשוב בהם בעת הילוכו בשוק במקום נקי, בעת ישבו בעגלה כו', וגם כמעט באמצע עסקו כנ"ל, ודבר זה נקל יותר לאיש סוחר, מהאיש היושב על התורה, אשר אין עתותיו בידו לחזור הרבה לידע בע"פ, למען לא יבטלנו הרבה מלימודו העקרית, לא כן איש הסוחר, אשר אם יחזור רק איזה פעמים על הדף בלמדו בשעה הפנויה לפניו, כמעט רוב היום לפניו לחזור כמה פעמים במחשבתו:

וצריך איש הטרוד להתחזק מאוד בדבר הגדול הלזה, אשר נקל היא מאוד לפי הַטְעָרִי (מחשבת הדעת), לראות שיהי' נקל לפניו גם הַפְּרָאָקְטִיש (המעשה), ואל יפתה בשטות יצרו כי כבידה היא! לאט לאט יראה לידע בע"פ, תורה בלשון זאָרְגָאן שְׂכַל התורה, אשר הוא נקל מאוד גם לשכחן גדול, וביותר לאיש טרוד אשר עתותיו בידו לחזור בהם במחשבתו, גם לפי טרדתו העצומה:

תוספות מסכת ראש השנה דף לג עמוד ב ד"ה שיעור

ובערך פי' שהיו עושין כן שפי' בערך ערב דהל"ן דמחמרי ועבדי שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואל"ן עשרה אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעיא דיחידאי מיתבעי למיהוי [עשרה] תשר"ת תש"ת תר"ת והם מאה.

לקח שיחות מוסר – רב אייזק שר ח"ב עמוד עב

ונתחייבנו בזה – בתקיעת שופר – להאמין בהשגחה פרטית, בה משגיח הקב"ה על עולמו. והוא, מדמצינו שתיקנו לתקוע מאה קולות כנגד מאה יבבות שיבבה אם סיסרא, למדים אנו שלא נאבדה אף יבבה אחת מיבבותיה של אותה נכרית, אמו של אותו רשע. כל יבבה ויבבה שיבבה אותה אמא נמנתה בבית דין של מעלה ונחקק רישומה בספר הזכרונות אשר לפני המקום ברוך הוא. כל שכן שלא תאבד שום אנחה ויבבה – קול גנוחי וקול ילולי – אשר תצא מפיו של איש מבני ישראל עם סגולתו.

שיחות פרשת שמות לוי

והסבא מסלבודקא ז"ל היה רגיל להדגיש ענין זה של פגיעה בכבוד חבירו בענינים שבין אדם לחבירו, וענין של הכח של פגיעה בכבוד אחרים הוא אפי' בעכו"ם. כדחזינן בקרא "ותיבב אם סיסרא" (שופטים ה', כ"ח) וכ' בערך שעי"ז היתה תביעה וקטרוג גדול בשמים, שהוצרכנו לתקן ע"י המאה קולות של שופר בראש השנה [ע"י תוס' ר"ה ל"ג ב' בד"ה שיעור], הרי עד היכן הדברים מגיעים, וזהו ענין גדול שיש ללמוד מפרשה זו וכנ"ל.

דברי ימים נוראים אנגדה תלג

תשובת בני קורח

והנה לפני התקיעות המנהג בכל תפוצות לומר "למנצח לבני קרח מזמור", ובמדרש (שח"ט תהלים מה, ב) "מנין אתה יודע שהיו משה ואהרן וכל הגדולים באין לשמוע שירתן של בני קרח, שנאמר 'למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות', משמיע ידידים של הקב"ה, לכך נאמר שיר ידידות".

מה היה החידוש בשירתם, עד שמשה רבינו, אהרן וכל הגדולים באו לשמוע את שירתם? אכן "בני קרח לא מתו" (במדבר כו, יא), הרהרו תשובה ברגע האחרון. ושם במדרש אמרו: "רחש לבי דבר טוב... לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בפיהם, לפי שרחש לכם בתשובה וקיבלם מיד ולמה לא היו יכולין לומר שירה בפיהם, לפי שהיתה שאול פתוחה מתחתיהם ואש מלהט סביבותיהם... והיו בני קרח רואין שאול מתחת פתוחה מכאן, ואש מלהטה מכאן, ולא היו יכולין להתוודות בפיהם, עד שרחשו תשובה בלבם".

ולכן לשירתם היה הר כזה, עד שמשה רבינו ששמע את שירת המלאכים, בא לשמוע לשירת בני קרח, ולמה? כי מדרך הטבע אדם המורגל בחטא, ובפרט כשהוא מורגל מנעוריו באיזו מדה רעה, היא נדבקת בו עד סוף ימיו. "רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרין בתשובה" (עירובין יט ע"א).

כבר אמרנו פעם עד היכן מגיע כח הנפש באדם, בירמיה (פרק כח) נאמר על חנניה נביא שקר שהבטיח לישראל בשם ד' ששייכו את כלי בית ד' אשר לקח נבוכדנצר מלך בבל, וירמיה הנביא ענה לו: "שמע נא חנניה, לא שלחך ד' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר. לכו כה אמר ד' הנני משלחך מעל פני האדמה. השנה אתה מת כי סרה דברת

על ד'. וימת חנניה הנביא ההוא בחדש השביעי". ואמרו רז"ל (ילקוט שירמיה שח) "שנה אחרת היתה, ואת אמרת כן, אלא שמת ערב ראש השנה וצוה את ביתו שיוציאוהו למחר ר"ה כדי לעשות נבואתו של ירמיה שקר".

נחאר לעצמינו, חנניה נביא השקר, כבר שוכב על ערש דווי, וכבר מרגיש את רגעיו האחרונים, לכאורה מה היה עליו לעשות - לעזוב את דרכו, חייו ותחבולותיו, עליו להתכונן לצאת מן העולם בטהרה. ולבסוף, מה היא המציאות, אפילו ברגעי האחרונים האדם מחזיק בדרכיו ובשקריו ומתכנן לו תכניות להלין את נבלתו יומיים ולא להודיע על מיתתו, בכדי שלא תתאמת נבואתו של ירמיה, אינו מסוגל להגמל ממה שהורגל כל הזמן.

ומעתה אם אצל בני קרח, בעמדם בתוך קלחת המחלוקת, בתוך עומק השקר, ופתאום חזרו לאחוריהם הכירו כי "משה אמת ותורתו אמת", לכן לשירה שלהם שהיא "שיר ידידות", באו משה ואהרן וכל הגדולים לשמוע השיר הנפלא הזה!

ולכן לפני התקיעות, כאשר כל אחד עומד ברגעים האחרונים שבהם נחתך דינו, אומרים "למנצח לבני קרח מזמור", לומר לכל אחד - דע את אשר לפניך, קח לך דוגמא את אלה שידעו לנצל את הרגע האחרון ולשוב בתשובה שלמה אל ד', שהרי ביד כל אחד לעשות תשובה, פרט לחוטא ומחטיא שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, אבל פרט לזה, הרי לכל אחד הבחירה בידו לחזור בתשובה שלימה בכל המצבים שהוא נמצא.

Riddles of the week

#1

שׁוֹיִת הַרְשֵׁב"א חֶלֶק א סִימָן תְּרִיד

שאלת מי שנשבע לעבור על דברי סופרים כגון לאכול גבינה של גוים הן בביטול מה שחייב לעשות הן בקיומו הן בעשיית מה שהמוזהר מהם שלא לעשות או לעשות. אם שבועת בטוי חלה עליו אם לא? מצינו בו סוגיות חלוקות בתלמוד. והנה בשלישי של שבועות (דף כ"ג) נראה דשבועת בטוי חלה על כל דברי סופרים וכן בענין משכחת לה בלאו וכן בסוגיות נשבע להרע לעצמו. וכן בריש פרק יום הכפורים (דף ע"ג ב). ובריש נזיר (דף ד') בענין אקדושה ואבדלתא נראה ההפך. וכן מצינו לר"מ ז"ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא אף על פי שתענית בשבת מדברי סופרים. וכן במגלת תענית אמרו מי שנשבע להתענות בשבת הרי זו שוא. ואמרת להאריך בזה ואם יש עוד ראיות להביא אותן.

תשובה מי שנשבע לעבור על דברי סופרים הן בביטולן הן בקיומן ששבועת בטוי חלה עליו כדמוכח היא שמעתא דמשכחת לה בלאו והן והיא דפרק יום הכפורים /ע"ג/ דאמרינן התם וריש לקיש אמר לא משכחת לה אלא במפרש חצי שיעור ואלביא דרבנן או בסתם ואלביא דר' עקיבא. אבל אותם דריש מסכת נזיר לאו מוכחא מידי וליכא מינה לא סיועת ולא תיובתא. דהת' ה"ק וכי מושבע מהר סיני הוא שהתורה רבתו לאסור? וכי אתיא אורייתא לרבות מדרבנן! וזו היא הגירסא הנכונה והכי גריס רבינו תם ור"מ ז"ל וכמדומה שהיא מוכרחת. ומה שכתבת שכתב רבינו משה במז"ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא. ומשמע לן מדבריו שהוא ז"ל סבור שאין שבועה חלה על ביטול דברי סופרים שהרי תענית בשבת מדברי סופרים. אפשר לומר שהוא סבור שאסור להתענות דאורייתא מדאמרינן בברכות אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחך אכיל הכי נמי. אלמא בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים דהיינו ראשון של פסח דכתב ביה בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. וכן ליל ראשון של סכות דגמר' חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות. וההיא דמגילת תענית נמי אפשר דמהאי טעמא הוי. דסבירא ליה כמאן דאמר בעירובין אסור להתענות מפני שלא יכנס בשבת כשהוא מעונה.

ט"ז אורח חיים סימן תרעה ס"ק ב

יקנ' לנ"ח. כל הר"ן וב"י אף ע"ג דקידוש דאורייתא ונ"ח דרבנן כיון דאפשר לקדש על הפת שמן לנ"ח עדיף ע"כ ולפי זה אם אין לו פת אז פת עדיף שצריך לקדש עליו מדאורייתא אבל הרמב"ם כ' כאן דנ"ח וקידוש היום שניהם מד"ס ונ"ח עדיף מקידוש היום משום פרסום נס וא"כ אפי' אין לו פת נ"ח עדיף אבל נראה דלענין פת דכ"ע פת קודם דמ"ש בסי' רע"א דקידוש קודם לצרכי סעודה נרא' דהיינו שאר צרכי סעודה כגון תבשילין וקראוהו בגמ' בפרק ע"פ כבוד יום אבל הפת דלחם משנה הוא קודם ליין קידוש דהא לחם משנה לכ"ע

דאורייתא כדאמר ר' אבא בפ' כ"כ דכתיב לחם משנה ושלש סעודות ג"כ דאורייתא ופת בעינן כדאי' בסי' רע"ד וא"כ כ"ש שהיא קודם לנ"ח שאינו אלא מדרבנן כנ"ל:

מגן אברהם סימן קפח ס"ק ט

שאינו חייב לאכול פת. דיכול לאכול פירות ערסי' תי"ח אבל בשבת וי"ט חייב לאכול פת ומדסתם הרב"י ש"מ דס"ל דאפי' בכל הימים והלילות חייב לחזור דחייב לאכול ב' סעודות א' ביום וא' בלילה והא דאמרינן בפסח רק לילה הראשון חובה היינו דבשאר הימים רשאי לאכול מצה עשירה וגם בסוכו' רשאי לאכול כזית פת ובסוכה אינו חייב עד יותר מכביצה כ"כ הר"ן פרק הישן ותרי"י פ' ג' שאכלו כתבו דבשבת וי"ט אין חיוב דאורייתא אלא משום דאין קידוש אלא במקום סעודה צריך פת ועסי' רע"ג ס"ה דלא משמע כן ועסי' קס"ח ס"ז מ"ש:

מגן אברהם סימן רסז ס"ק א

כתוב בשל"ה בשם ס"ח דמ"מ צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות בשבת וכ"כ הב"ח סי' תע"ב בשם ר"ל מפראג אבל בתוס' ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע"י וכ"כ הת"ה סי' א' וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה ומ"מ טוב להחמיר:

מגן אברהם סימן תרלט ס"ק י

פירות וקליות. היינו בח"ה אבל בי"ט ושבת צריך לאכול כזית פת אך לא בעי סוכה עססי' קפ"ח ותקכ"ט:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף עג עמוד ב

דאיתמר, חצי שיעור, רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה.

#2

שו"ת מהרי"ט חלק א סימן קכז

תו דדוקא לתרומה הוא דאתרבי שליחות מאתם גם אתם כדאמרינן בריש האיש מקדש אבל להקדש אין בו דין שליחות שנראה לי הדברים שאם אמר אדם לחבירו צא והקדיש שור אחד משוורי אין בו דין הקדש דמילי נינהו וקי"ל דמילי לא ממסרן לשליח אף במתנה דקיימא לן כשמואל בדיני דאמר מתנה הרי היא כגט כדאמרינן בפ' התקבל ומיהו תרומה חשיבא מעשה אף על גב דפרכינן בפרק האיש מקדש מה לתרומה שכן ישנה במחשבה פירוש שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר מכל מקום מחשבת תרומה חשיבא כמעשה וכן מוכח בפרק האומר אהא דאמרינן מעשה מוציא מיד מחשבה מחשבה אינו מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה ופרכינן מיד מחשבה מיהת תיפוק והקשו בתוספות לפרוך נמי גבי תרומה לעיל לרבי יוחנן דאמר אם עד שלא תרם בטל אין תרומתו תרומה אבל אם משתתם בטל תרומתו תרומה אפילו תרם השליח במחשבה ויש לומר דמחשבת תרומה היה יודע דכמעשה דמי דכתיב ונחשב לכם תרומתכם והוא כאילו תרם בידיים עד כאן לשונם אבל דבור של הקדש מילי נינהו ולא ממסרן לשליח.

ספר אבודרהם שמונה עשרה

וכשיגיע ש"ץ למודים וכורע כל העם שוחין ואומרינן הודאה קטנה המתחלת כמו כן במודים שאין דרך העבד להודות לרבו ולומר לו אדוני אתה על ידי שליח אלא כל אדם צריך לקבל בפיו עול מלכות שמים ואם יקבל על ידי שליח אינה קבלה גמורה שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתי. אבל בשאר התפלה שהיא בקשה יכול לתבוע צרכיו על ידי שליח שכל אדם חפץ בטובתו ולא יכחיש ויאמר לא שלחתי, וזה שאמר דוד (ע' תה' קמ, ז) אמרתי לה' ה' אתה אני בעצמי אמרתי לו ולא על ידי שליח. אלהי כל בשר פסוק הוא (במד' טז, כב). יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות אנו נותנין לשמך הגדול על שהחיייתנו וקיימתנו. וכן תעשה להבא שתחיינו ותחוננו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך. על שם (ישע' סב, ט) ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי. לעשות רצונך על שם (תה' מ, ט) לעשות רצונך אלהי חפצתי. ולעבדך בלבב שלם על שם (דב' יא, יג) ולעבדו בכל לבבכם. על שאנו מודים לך על שזכיתנו מכל האומות וקרבתנו להודות לך. וכורע תחלה וסוף ובתלמודא דידן (סוטה מ, א) אינו מזכיר בה חתימה. אבל בירושלמי (סופ"א דברכות) חותם בה בא"י אל ההודאות וכן היה נוהג הרא"ש. ואמרי' בירושלמי בפרק קמא דברכות הכל שוחין עם הצבור בהודאה. רבי זעירא אומר ובלבד במודים. תניא הכורע בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה וכן במודים של נשמת כל חי. פי' הודאה של הלל הוא אודך כי עניתני.

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the questions 1 *click here*

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on Previous Shows

Litvish VS Chabad

Comments on the show 1 *click here*

Rabbi Goldberg

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עליו על ר"א בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. אמר: שמים וארץ בקשו עלי רחמים, אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה. אמר: כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: ונמקו כל צבא השמים. אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. והא הכא בעבירה הוה ומית! התם נמי, כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת.

יערות דבש חלק ב דרוש י

ואמרו [ע"ז יא א] על ר' אלעזר בן דורדיא כאשר בא אל זונה והפיחה, ואמרה כשם שהפיחה אינו חוזרת כך אלעזר אין לו תקנה, הרצון, בקשה ללגלג על תשובה, כדי שיהיה יצרו תוקפו עליו ביותר, כי בלאו הכי אבד תקוה מעולם הבא ואין לו אלא להתעדן בעולם הזה כי זהו חלקו, ואמרה מה תועיל תשובה, אני עשיתי דבר מגונה, ולא נאות לעשות כן בפני הבעל החומד אותה פן תתגנה בעיניו וכדומה מדבר המאוס הזה, ואמת אני מתחרטת על זה, וכי יועיל זה לסלק המגונה והכיעור שנעשה על ידי סרחון זה במה שלבי תוהא, וכמו כן הדבר אל עבירה, מה תועיל חרטתו, כיון שכבר נעשה המגונה והתועבה וסרחון כלפי מעלה, אמנם ר"א אמר הרים וגבעות בקשו רחמים שמים וארץ בקשו רחמים, חמה ולבנה כוכבים ומזלות בקשו רחמים, וכולם במענה אחד השיבו שגם הם בתוהו יאבדו, ויש להם לבקש על עצמם, ואז אמר אין הדבר תלוי אלא בי וכו', מיד שב בתשובה שלימה למאוד, עד שמת מתוך בכי ותשובה, אשרי לו ולנשמתו:

אבל יש להבין מה זאת שלקח אלו למליצים, וגם מהי התשובה שצריכים לבקש על עצמם, מה בכך, כל המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה [ב"ק צב א], ומהו שאמר אין הדבר תלוי אלא בי, וכי בלא זה לא היה יודע שתלוי בו, וכי ס"ד שהם יתפללו בעדו והוא ישתוק ולא יצעק לה' במר נפשו כי חטא, אבל הענין כך, כי רבים חשבו כי החטא גורם בסיבת מקום, כי אמרו מקום זה גורם לזנות, מקום זה לגזל וכדומה, והוא בשנוי אוירים, ועל ידי כך נשתנה המזג והלחות באדם, וזהו פועל בטבע בגוף עד שנשתנה הגוף לחמוד וכדומה, ושינוי אוירים שאינו בשה בכל השטחים הוא הרים וגבעות כנודע, כי שינוי אויר יש בין הרים לבקעה כנודע, וזהו שחשב מתחילה כי שינוי מזגו בגוף בא על ידי שינוי אוירים בין הרים וגבעות, ולכך אמר הרים וגבעות בקשו רחמים:

וכמו כן בא לאיש שינוי מכח הפכי הטבע, כי שמים פועלים בארץ פעולות הפכיות, כי שמים מושפעים רוחני וארץ גשמי, עד שאמרו שלכך עמידת ארץ במרכז בנקודה לא תפול לשום צד אף כי הוא כבדה, כי השמים דוחים אותה מכל צד, כי לא נאות להתחבר יחד, וא"כ הדחיה היא הטובה שעל ידי כך יש לה עמידה, וכן הדבר ביסורין שקב"ה מייסר הוא לטובה, וזה [סוטה מז א] שמאל דוחה ביסורים ועל ידי כך ימין מקרבו שזוכה להתקרב לה':

Too see the מוסר שיחות From Reb Chaim Shmuelevitz [Click here](#)

אור החיים פרשת וארא פרק ו פסוק ט

מקצר רוח. אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת לבו של אדם: ומעבודה קשה. טעם אומרו ומעבודה זה יגיד כי מלבד צער העבודה עוד היה להם קוצר רוח, והטעם בראותם כמה כבדה עליהם המלאכה קצרה נפשם מלבד פרט צער העבודה, וגם מדרך האיש אשר תקצר נפשו לא יוכל עבוד כי יחלש למכאובו ורעים הם השנים אשר על כן אמר ומעבודה כי קצרה רוחם וגם כבדה עבודתם. עוד למה שנתבשרו ישראל בשורת הגאולה נתרחב לבבם ותחי נפשם ורוחם וכשחזרו לשעבוד הגם שלא היו משתעבדים אלא שיעור הרגיל ולמטה ממנו אף על פי כן תקצר רוח, והמשכיל בטבעיות הרכבת האנושי ישכיל על דבר. ומודיע עוד הכתוב שגם הכבידו עולם עליהם יותר מהרגיל והוא אומרו ומעבודה וגו'.

צל"ח מסכת סוכה דף כט עמוד א

והנה כל מעשיך בספר נכתבים [אבות פ"ב מ"א], ובראש השנה כל עיקר שזה שב בתשובה הקדוש ברוך הוא כותבו בספר בעלי תשובה, ואולי הוא עצמו כותב כי ביד כל אדם יחתום, וכאשר זה חוזר לראשונות וגם תשובת המשקל לא עשה, נמצא זיף ספרו שנכתב בזיוף שנתגלה שלא עשה תשובה, ואין לך כותב פלסטר יותר מזה, והנביא כארי שאג הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, שכלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, והלואי שהיה תוחלתנו אפילו לתשובה מיראה בראש השנה מאימת יום הדין אשר ספרי מתים פתוחים, אבל אם ספו שנה על שנה וגם תשובה זו פלסטר היתה, א"כ אין תוחלת, ומה יהיה בסופך אריאל חגים ינקפו, רש"י פירש החגים יכרתו ויכלה, שראש השנה נקרא חג תקעו וכו' ליום חגנו, אבל יום הכיפורים נקרא שבת ולא חג, והנה הקדוש ברוך הוא מחכה לו לתשובה פן יהרהר בתשובה, אבל כיון שספו שנה וניכר שתשובתו לאו כלום, שוב אין ממתין לו עד יום הכיפורים כי אם חגים, בחגים עצמם בכל ראש השנה ינקפו, לשון כריתת שיכרתו ימיו ח"ו.

זוהר חלק א דף יג/ב

פקודא תשיעאה, למיחן למסכני, ולמיהב לון טרפא, דכתיב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, נעשה אדם בשותפא כלל דכר ונוקבא, בצלמנו עתירי כדמותנו מסכני דהא מסטרא דדכורא עתירי, ומסטרא דנוקבא מסכני, כמה דאינון בשתופא חדא, וחס דא על דא, ויהיב דא לדא, וגמיל ליה טיבו, הכי אצטריך בר נש לתתא למהוי עתירא

ומסכנא בחבורא חדא, ולמיהב דא לדא, ולגמלאה טובא דא לדא. וירדו בדגת הים וגו', רזא דנן חמינן בספרא דשלמה מלכא, דכל מאן דחס על מסכני ברעותא דלבא, לא משתני דיוקניה לעלם מדיוקנא דאדם הראשון, וכיון דדיוקנא דאדם אתרשים ביה, שליט על כל בריין דעלמא בההוא דיוקנא, הה"ד (בראשית ט ב) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו', כלהו זעין ודחלין מההוא דיוקנא דאתרשים ביה, בגין דדא הוא פקודא מעליא לאסתלקא בר נש בדיוקניה דאדם על כל שאר פקודין, מנא לן מנבוכדנצר, אע"ג דחלם ההוא חלמא, כל זמנא דהוה מיחן למסכני לא שרא עליה חלמיה, כיון דאטיל עינא בישא דלא למיחן למסכני, מה כתיב (דניאל ד) עוד מלתא בפום מלכא וגו', מיד אשתני דיוקניה ואטריד מן בני נשא, ובגין כך נעשה אדם, כתיב הכא עשיה, וכתיב התם (רות ב יט) שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז:

טור אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפב

ובכן תן פחדך יש בו מ"ד תיבות וכן יש במלוך עד בכל משלה כנגד מ"ד תיבות שיש מן (זכריה ח) כה אמר ה' צבאות עד אשר יבא עמי לחלות פני ותקנו לומר ובכן לשון המקרא ובכן אבא אל המלך וגו' לפי שהוא עתה יום הדין ואנו באין לפני ממ"ה הקדוש ברוך הוא וכו'.

אסתר - אז והיום

הרב אהרן ליכטנשטיין

שיחה לפרשת תצוה - זכור

כפי שכבר הזכירו רבים, המגילה המגוללת את סיפור הפורים קרויה דווקא על שם אסתר המלכה. נראה שהסיבה לכך אינה רק שאסתר היא מחברת המגילה, אלא בעיקר משום שאסתר היא השחקנית הראשית בה. סיפור המגילה הוא, במידה רבה, סיפורה של אסתר - נערה ביישנית ופסיבית, הגדלה לאחר מות הוריה בבית בן דודה, והופכת לדמות אקטיבית ויוזמת, המצילה את עמה במו ידה.

גלגוליה של אסתר

לראשונה אנו מתוודעים לאסתר דרך מרדכי בן דודה, שלקחה לו לבת. מאותה שעה, מצטיירת אסתר כנערה פסיבית, שאינה חורגת מהוראותיו של בן דודה-אומנה לטוב או לרע. למעשה, המגילה מדגישה את הפסיביות של אסתר בכל הזדמנות: בהרמונו של אחשוורוש אסתר אינה מבקשת דבר, היא אינה מגדת את עמה ואת מולדתה "כי מרדכי צָוָה עליה אשר לא תגיד", וגם לאחר שנלקחה אל בית המלך - מרדכי ממשיך להתהלך לפני חצר בית הנשים, "לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה". אפילו לאחר שנבחרה להיות מלכה למלך אחשוורוש, וצפוי היה שתתבגר ותצא מדמות היתומה האסופית הגדלה בבית בן דודה, מעידה עליה המגילה: "ואת מאמר מרדכי אסתר עָשָׂה כאשר היתה באַמְנָה אֶתוֹ". אפילו מינויה למלכה - תפקיד מפתח, המאפשר, אם לא תובע, עצמאות ופעלתנות - אינו גורם לאסתר להתעלות מעל אישיותה הילדותית והפסיבית.

לעומת דמותה הפסיבית בתחילת המגילה, בסוף המגילה מצטיירת אסתר כדמות פעלתנית ביותר. אסתר היא המזמינה את המלך למשתה, היא המתעמתת עם המון, והיא הנופלת לפני המלך ומתחננת לפניו להעביר את הגזירה מעל עמה. אפילו במקום

היחיד שבו מופיע מרדכי בסיפור התשועה - כאשר הוא מורכב על הסוס - הוא פסיבי, ואינו פועל דבר. ניתן לסכם ולומר שסיפור המגילה הוא, למעשה, גם סיפורה האישי של אסתר, ההופכת בפרק זמן קצר מילדה מבוהלת ומפוחדת לדמות בוגרת, התופסת פיקוד, לוקחת אחריות ומצילה את עמה.

פשר המהפך

כיצד אירע המהפך? מהי נקודת המפנה, שבה התעוררה אסתר מתנומתה הפסיבית?

לאחר שנשלחו כתבי ההשמדה על היהודים, התיישב מרדכי בשער המלך בלבוש שק. בשעה כה גורלית לגורלו של עם ישראל, לא התחלחלה אסתר אלא בשל לבושו של מרדכי: "ותשלח בגדים להלביש את מרדכי". דומה, שזהו שיא האטימות: במקום לנסות לבטל את הגזרה, אסתר מבקשת ממרדכי לחזור לעיסוקיו, כאילו לא אירע מאומה.

מרדכי, כמובן, אינו מקבל את שליחיה של אסתר. במקום זאת, הוא מספר לה על מה שאירע: "עם ישראל כולו שרוי בסכנה. עליך - כאישה בבית המלך - לעשות משהו. זעקי! בקשי! התחנני! התפללי!".

תשובתה של אסתר מדהימה באטימותה:

"כל עבדי המלך... יודעים, אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך... אשר לא יקרא - אחת דתו להמית...".

עם ישראל מצוי בסכנה, אך אסתר בשלה. "זה בניגוד לתקנון בית המלך. וכי יכולה אני לפעול בניגוד לנהלים?!". בדילמה בין הסכנה הציבורית לסכנתה הפרטית, הכרעתה של אסתר ברורה.

"אל תדמי בנפשך להמלט..."

בכל פעם שאני קורא את תשובתו של מרדכי לאסתר, היא מעוררת בי חלחלה מחדש:

"אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים. כי אם החרש תחרישי בעת הזאת - רָחַח והצלה יעמד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך תאבדו. ומי יודע אם לָעַת כזאת הגעת למלכות".

איזו האשמה חריפה! מרדכי חושד באסתר שהיא מסרבת ללכת אל המלך מתוך שיקול דעת, ולא מתוך חולשה. כביכול, היא עשתה חשבון קר: גם אם ירד עם ישראל כולו לטמיון - אני אשאר בבית המלכות.

מרדכי יודע היטב שכל הפחדים וההיסוסים הם שוליים. מי שאכפת לו באמת, מי שגורלו וייעודו קשורים בעם ישראל - הסכנות אינן מטרידות אותו כלל. כל החשבונות עולים, אם במודע ואם בתת-מודע, מתוך תפיסה של "כולם ילכו לאיבוד, ואני וידידי ננצל".

"ולא רק שחשבונך פסול מבחינה מוסרית" - מוסיף ואומר לה מרדכי - "הוא אף אינו נכון". האם את חושבת שכולם ירדו לטמיון ואת תינצלי? האם כך מנהל ה' את עולמו? האמנם מי שמנער מעליו כל אחריות, מי שלא אכפת לו, מי שמעדיף את

טובתו על טובת הכלל - הוא ששורד? "אם החרש תחרישי בעת הזאת - רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך תאבדו!"

זוהי שעת המפנה. לאחר שמרדכי מטיח בה את ההאשמה החריפה הזו, אסתר מפסיקה לרמות את עצמה. היא מגלה שבתוך תוכה, מאחורי היסוסיה ופחדיה, אכן לא מספיק אכפת לה. היא מבינה שכאשר עם ישראל בסכנה, רק שאלה אחת היא רלוונטית: "אכפת לך, או לא אכפת לך".

בשעה זו, כאשר אסתר מבינה זאת, היא מזדקפת מלוא קומתה, והופכת מאסתר של ראשית המגילה ל"אסתר המלכה" של סופה.

בימים ההם ובזמן הזה

גם בפנינו - מי פחות ומי יותר - עומדת הדילמה של אסתר המלכה. כל אחד מאיתנו עומד בפני היסוסים ולבטים לגבי מידת יכולתו לפעול למען עם ישראל. איני רוצה לנסח את השאלה בלשונו של מרדכי, אולם כאז כן עתה - השאלה היא אחת: אילו היסוסים נובעים מחוסר יכולת ומחוסר אונים, ואילו נובעים - רח"ל - מחוסר אכפתיות.

כל אחד מאיתנו נדרש לעשות את מה שעשתה אסתר: להתייצב מול עצמו ומול הקב"ה, ולברר: מה אני יכול לעשות למען עם ישראל? כאשר האדם בוחר לעצמו מקצוע, דרך חיים ומקום מגורים - עומדות בפניו אפשרויות טובות רבות. השאלה שעליו לשאול את עצמו אינה רק האם מה שהוא עושה הוא טוב, אלא האם הוא הטוב ביותר. ביסודו של דבר, הכל נובע מאותה שאלה:

- אכפת לנו, או לא אכפת לנו?!

כאשר נבקע ים סוף, ומלאכי השרת עמדו וביקשו לשיר שירה - אמר להם הקב"ה: "מעשי ידיי טובעים בים ואתם אומרים שירה?". אכן, השירה יפה ונפלאה. זוהי הדרך שבה עובדים המלאכים את ה', וזוהי דרכם להגשים את עצמם. אולם ישנן שעות ששירה אינה יפה להן. "מעשי ידיי טובעים בים ואתם אומרים שירה"?

הבעיה אינה שהשירה לא-אסתטית או לא-מתאימה. זוהי תביעה של סדר עדיפויות: האם כאשר מעשי ידיו של הקב"ה טובעים בים - אין מה לעשות חוץ מלומר שירה?

זוהי השאלה העומדת בפני כל אחד: כאשר כה רבים טובעים בים של שנאה, בורות וניתוק מכנסת ישראל - האם דווקא אתה, שמסוגל לעזור - דווקא אתה אומר שירה?

זוהי השאלה העומדת בפנינו, וזוהי השאלה שהעמיד מרדכי בפניה של אסתר: כשתעמדי לגורלך בקץ הימין, ותשאלי אם עשית מה שיכולת - מה תהיה תשובתך אז? או, אולי אפילו יותר חשוב: מה תהיה תשובתך היום?

Rabbi Soloveichik

Fate and Destiny (p2)

Judaism has always distinguished between an existence of fate and an existence of destiny. What is the nature of the existence of fate? It is an existence of compulsion, an existence of the type described by the Mishnah, "Against your will do you live out your life (Avot 4:29), a pure factual existence, one link in a mechanical chain, devoid of meaning, direction, purpose, but subject to the forces of the environment unto which the individual has been cast by providence, without prior consultation. The "I" of fate has the image of an object. As an object, he appears as made and not as maker... ..What is the nature of the existence of destiny? It is an active mode of existence, one wherein man confronts the environment into which he was thrown, possessed of an understanding of his uniqueness, of his special worth of his freedom, and of his ability to struggle with his external circumstances without forfeiting either his independence or his selfhood. The motto of the "I" of destiny is, "Against your will you are born and against your will you die, but you live of your own free will." **Man is born like an object, dies like an object, but possesses the ability to live like a subject, like a creator, an innovator, who can impress his own individual seal upon his life and can extricate himself from a mechanical type of existence and enter into a creative, active mode of being.**

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ב

ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

מבאר שסוף העובר ושונה שתסור מדת הבושה ממנו

ועוד רעה חולה רע ומר צמי שכל העצירות החמורות נעשו לו כהיתר. כי הסיר מסוה הבושה מעל פניו. כי ידוע מ"ש החסיד צעל חוצת הלצצות צפ"ה משער הצניעה וזה לשונו. ואח"כ חשב צמדת הבושה אשר יחד זה האדם מה גדלה מעלתה ורבה תועלתה ותקנתה. ולולי היא לא היו מאכסניס אכסנאוי ולא מקיימים דבר ולא ממלאים משאל. ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע בשום דבר. עד כי דברים רבים מדברי התורה עושים בעבור הבושה כי רוב מצני אדם לא היו מכזבים את אבותם ולוי הבושת כל שכן זולתם ולא היו משיבין אצידה ולא נמנעין מעצורה. כי כל אשר יעשה מכל אלה הדברים המגויים שזכרנו אינו עושה אותם אלא לאחר שיפשוט כסות הבושה מעליו כמו שה"כ גם בוש לא יבושו גם הכלם לא ידעו (ירמי' ו') ואומר ולא יודע עול בושת (לפני' ג') ע"כ. והנה רוח ה' דבר בו. כי מי ומי ישים אל לב לדעת סבת הפרלות העלומות אשר עינינו ראות ואזינו שומעות דבר יום ציומו. ידע ואמנה כי העדר הבושה היה בעוכרנו. וזה ה"י לאשר העצירות היותר חמורות נעשו כהיתר. ולכן לא ידעו בושה כי צדעתם הנפסדת בהיתר המה עושים ואין מאוס רע. על כן מדת הבושה חלפה הלכה לה כרוח עברה ואיננה. ותחת כבודה גברה מדת העזות לא לאמונה גברה בארץ עד לאין מרפא.

בינו נא זאת. מה יהיה בסופנו ותכלית קלנו. הלא כל יום ויום קללתו מרובה מחצירו. ואתם הנאמנים לה ולתורתו התמהמהו ותמכו על הקורות אותנו דור זה. ותדעו כי מנסה אלהים אותנו השמרו ואל תאמינו בשוא נתעה כי שקר נסכס. וכל איש אשר צמס ישראל יכונה. כי יראה כי חזלת יד ואפס עלור ועוזב. עוד יותר יחזק לבבו ויוסיף טחב בחכמתו על כל אשר היה לפניו. כי הלא ידעתם כי העולם נדון אחר רובו כמאמר ז"ל. וכמ"ש הרמז"ם פ"ג מהלכות השושה. כל אחד ואחד מצני אדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו לדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחלה למחלה צימוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו לדיקת. ואם היו עונותיהן מרובות הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו ע"כ. ויאמר נא ישראל כל איש אל לבבו כמאמר הלל אם אין אני לי מי לי. ויעשה לעלמו משמרת למשמרת והעוב לפני האלהים ימלט ממנה. ויותר ישמור האיש הישראלי את עלמו מהעצירות שכבר נעשו כהיתר אף כי מהעצירות שעבר ושנה צכן. וי"ל שזהו שרמזו ז"ל צמה שאמרו במס' ע"ז (דף י"ה) אמר ריש לקיש מאי דכתיב עון עקבי יסבני (תהלים מ"ט) עונות שאדם דש בעקבו בעולם הזה מסבצין אותו ציוס הדין. והרמז י"ל על אותן עצירות שכבר עבר

ושנה והורגל צכן. ומלשון כיון דדש דש. אלו הן המסבצין אותו ציוס הדין. כי קשתה עליו התשושה הגמורה וכמ"ש ז"ל על הכתוב צכו צכו להולך כי לא ישוב עוד. זה שעבר ושנה. ודעו נא ענין רע ומר מאוד שצאלה העצירות שעבר ושנה צכן גם השגגות עלומות. וגם המחשבה למעשה תחשב (וכאשר הארכנו צזה במקומות אחרים). על כן מי ומי אשר יקרה נפשו צעינו יחוס על יחידתו זו וימחר לשוב אל ה' וכל הצח לעבר מסייעין לו מן השמים.

ומצתה אמרנו לצאר מאמרם ז"ל צפ"י יוה"כ. ת"ר עצירות שהתורה עליהן יורם הכפורים זה לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר ואם שנה צכן לריך שיתודה עליהן ציוה"כ אחר. ואם לא שנה צכן והתודה עליהן עליו הכתוב אומר. ככלב שב על קיאו כסיל שונה צולתו (משלי כ"ו) ר' אלעזר בר יוחנה אומר כל שכן הרי זה משושה שנאמר כי פשעו אני אדע וחטאתי נגדי תמיד (תהלים נ"א). אלא מה אני מקיים ככלב שב על קיאו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עצירה ושנה צה הותרה לו. הותרה לו ס"ד. אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ. ויש לדקדק אמרו מה אני מקיים ככלב שב על קיאו כדרב הונא וכו'. אשר אין לו ציאור כלל.

אם עבר עבירה ושנה בה צריך להתודות גם על הראשונות

ונאמר כי הנה כבר כתבנו צמרפא לשון צעמוד יום הדין (ע"י שפ"ח). שמה שאמר ואם שנה צכן לריך שיתודה עליהם ציוה"כ אחר לריך צאור. כי מי ועלה על דעתו שלא יהיה לריך להתודות ציוה"כ זה על העצירות שעשה בשנה זו. ואמרתי שם לצאר שמה שאמר ואם שנה צכן לריך להתודות עליהם ציוה"כ אחר. כונתו על אותן עצירות שעבר בשנה שעברה שכבר התודה עליהן ציוה"כ שעבר ואם שנה צכן לריך להתודות עליהן שנית ציוה"כ אחר. והעטם כתבתי שם כי עיקר הוידוי הוא שיאמר ולעולם איני חוזר לדבר זה. וכמ"ש הרמז"ם ועתה בשנה צכן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שלא התודה ציוה"כ שעבר רק וידוי פה ולבו רחק ממנו. ע"כ אמרו שצריך להתודות עליהן שנית. (והנה שם צמרפא לשון הנחתו הדבר צל"ע עדיין מ"ש הרמז"ם צה' השושה כיצד מתודין אומר אלא בשם וגוי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עקרו של וידוי ע"ש. מאין ילא לו זה כי צש"ם לא נמלא זכרו. ועתה ראה זה מאלתי צירושלמי סוף יומא אמרו ז"ל כיצד הוא מתודה ר' צרכיב צמס רבי צח צר צינה רצוני חטאתי ומירע עשיתי וצדעת רעה הייתי עומד וצדך רחוקה הייתי מהלך וכשם שעשיתי איני עושה וגוי ע"ש. ומדברי אלו ילא להרמז"ם צברור נכון שצריך שיאמר ולעולם איני חוזר לדבר זה).

(לח: דבי-ר' שילא אמרי כיון שבא לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושני' ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר (שמואל א. ב) רגלי חסידיו ישמור. וא"כ אם הי' עושה תשובה כראוי לא הי' חוטא אח"כ. וזהו שאמר הכתוב (ישעיה נט) כי רבו פשעינו נגדיך, כלומר שפשענו הרבה לפניך, ואף כי עשינו תשובה בכל זאת פשעינו נגדיך, כי התשובה לא היתה כראוי. וזהו שאמר וחסאתינו ענתה בנו כי פשענו אתנו, כלומר בזאת נדע כי פשענו אתנו, ולא עשינו תשובה כראוי, על פשענו כי בא לדינו חטא, ואם היתה תשובתינו כראוי, לא הי' בא חטא לדינו כאמור. ולכן חסאתינו ענתה בנו כי פשענו אתנו עדיין, וזהו שאמר ועונותינו ידענום, כלומר ע"י זה שחטאנו בשוגג, גם עונותינו ידענום שלא נמחלו לנו וכנ"ל.

כל המתודה ולא גמר בלבו לעזוב החטא, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו

ועפ"י זה י"ל מאמרם ז"ל (יומא פו:) ת"ר עבירות שהתודה עליהם יוה"כ זה לא יתודה עליהם יוה"כ אחר, ואם שנה בהן צריך להתודות עליהם יו"כ אחר (כ"ה הגי' בע"י, ובש"ס שלפנינו הגירסא ואם שנה צריך להתודות כו') ואם לא שנה בהן והתודה, עליו הכתוב אומר (משלי כו) ככלב שב אל קיאו כסיל שונה באולתו. ר"א ב"ר יהודה אומר כו' הרי זה משובח, שנאמר (תהלים נא) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד כו' ע"ש. והנה המאמר הזה לכאורה קשה טובא, מה שאמרו ז"ל ואם שנה בהן צריך להתודות עליהן יו"כ אחר, למה לי למיתני הא, כי מהיכא תיתי נימא שלא יהא צריך להתודות עליהן. והנה ברא"ש שלפנינו ליתא להאי בבא ע"ש. אבל גי' הרי"ף כגי' הש"ס שלפנינו, וכן נראה מדברי הרמב"ם (תשובה פ"ב ה"ח) והסמ"ג, שכתבו שצריך

להתודות ביו"כ אחר אע"פ שלא שנה, והוא כראב"י, ומזה נראה שגי' הי' כגי' הש"ס שלפנינו, וכן כתבו כלשון הש"ס, שאם הי' גירסתם כגי' הרא"ש, לא הוי להו למיכתב אע"פ שלא שנה, דמשמע דפשיטא אם שנה עליהן, והי' קשה כנ"ל, דאם שנה פשיטא, ול"צ לאשמעינו, והוי להו למיכתב עבירות שהתודה עליהן יו"כ זה צריך להתודות יו"כ אחר.

לכן נראה לפרש לפי גרסתם בש"ס, וכמו שהוא בש"ס שלפנינו, דהכי פי' ואם שנה בהן צריך להתודות עליהן יו"כ, הכוונה הוא דאם שנה ועשה בשנה זו העבירות שעשה קודם יו"כ שעבר, צריך להתודות עליהן יו"כ אחר, כלומר שצריך להתודות שנית גם על העבירות שעשה קודם יו"כ שעבר. והטעם הוא, כי עיקר הוידוי הוא שיאמר, ולעולם איני חוזר לדבר זה, וכמ"ש הרמב"ם (שם פ"א ה"א) וכיון ששנה בהן, מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שלא התודה ביו"כ שעבר כראוי, ולא הי' רק ווידוי פה ולא בלב שלם, ולכן באה עבירה זו לידו בשנה זו, ולכן אמרו ז"ל שאם שנה בהן, צריך להתודות גם על העונות שעברו וע"ד הנ"ל. והשתא אתי שפיר מה שכתב הרמב"ם, אפי' שעמד בתשובתו, כלומר לא מבעי' אם שנה, שצריך להתודות עליהם, דבהא אפי' ת"ק נמי ס"ל שצריך להתודות, אלא אפילו לא שנה כו', והוא כראב"י שאמר הרי זה משובח שנאמר כי פשעי אני אדע כו'.

לכן יראה כל איש מישראל, בשעה שאומר ווידוי, שיגמור בלבו לעזוב את חטאיו, וכמ"ש הרמב"ם בה' תשובה (פ"ב ה"ג) כל המתודה ולא גמר בלבו לעזוב ה"ז דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ, וכן הוא אומר מודה ועוזב ירוחם כו'. וכתב הכ"מ דקתני בש"ס דתענית (טז.) אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בו עברה ומתודה ואינו חוזר בו, למה הוא דומה, לאדם שתופס

(ישעיה נה) יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר, שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות, שלא ישוב לזה החטא לעולם. ואפשר שזהו שאנו אומרים, אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי כו', הכוונה הוא כנ"ל, שמעיד עליו בפני השם ב"ה, שיודע כל תעלומות שלא יעשה עוד.

עוד יש לומר, מה שאנו אומרים יה"ר שלא אחטא עוד, מזה ניכר מחשבותיו, שאינו רוצה לחטוא עוד, ועדיין צ"ע כי בש"ס אמרו, אם אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך, ואין להאריך כאן.

ולכן ראוי לכל איש מישראל, באמרו אתה יודע רזי עולם, לכוין בזה שמעיד על עצמו בפני השם ב"ה, שאינו רוצה לשוב בדרך הנה עוד. גם יפשפש במעשיו, בעת שאומר הוידוי, ולפרוט חטאיו הידועים לו, וע"י כן יזכירו לו מן השמים גם את הנשכחות ממנו. ולהתוודות על הכל, על עבירות שבין אדם למקום, ועל עבירות שבין אדם לחבירו, וכדאי בילקוט בשם ספרי זוטא, מכל חטאת האדם, ממה שבינו לבין חבירו, על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע. עוד איתא שם, ומנין אף מיתות וכריתות אמרת חטאת, חטאתם, כל חטאתם, לרבות מצות ל"ת. כי יעשה, לרבות מצות עשה, אין במשמע וידוי אלא יחיד, מנין אף לצבור אמרת והתודו, אין במשמע וידוי אלא בארץ, מנין אף בגלות, אמרת והתודו את עונם ואת עון אבותם. וכן דניאל אמר (דניאל ט) לך ה' הצדקה וגו' מפני מה כי חטאנו לך כו'. (והרמב"ם הביאו לספרי זה במנין המצות מצוה ע"ג). איש או אשה כי יעשו, שחשבו לעשות ולא עשו. ובעל זית רענן כתב, אע"ג דאין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה, אבל בגזול חבירו תחלה עבר על לא תחמוד. ולכן ראוי לכל איש לעורר, כמה פעמים חמד או התאוה בלב. ועבר על ל"ת דלא תחמוד, גם

שרץ בידו, אעפ"י שטובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו, זרקה מידו כיון שטבל במ' סאה עלתה לו טבילה, שנאמר (משלי כח) מודה ועזוב ירוחם, ומפרש רבינו האי שאינו חוזר בו שאינו גומר בלבו לשוב.

השב, יתנחם על העבר, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם

והנה מדברי הרמב"ם ריש הלכות תשובה שהבאתי דבריו לעיל, משמע שצריך לומר כן, ולעולם איני חוזר לדבר זה, וכ"כ הסמ"ג. ולא נמצא כן בסדר הוידוי של יו"כ, בסידורי תפלה שלנו, גם ברמב"ם לא נזכר זה בוידוי של יו"כ. ואפשר מ"ש הרמב"ם, וזהו עיקרו של וידוי, לא קאי רק אמה שאמר תחלה, חטאתי עויתי פשעתי. וכן משמע מדבריו פ"ג מהל' מעשה קרבנות, שכתב כיצד מתודה כו', ע"ש שלא הזכיר שיאמר, ולעולם איני חוזר. וכן משמע מדבריו, במנין המצות מצוה ע"ג, שכתב שציונו להתוודות כו' וזהו הוידוי אנא השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך, ויאריך המאמר ויבקש המחילה בזה הענין לפי צחות לשונו. הרי שלא הזכיר שיאמר ואיני חוזר.

וכן בש"ס דיומא (לו): דאמרינן כיצד מתוודה כו' אינו נזכר שיאמר כן. גם בפרק יו"כ (פו): אמרינן אמר מר זוטרא א"ר לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו, אבל אם אמר אבל אנחנו חטאנו, תו לא צריך, דאמר בר המדורי הוה קאימנא קמי' דשמואל והוה יתיב, כי מטא שלוחא דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם, אמר ש"מ עיקר וידוי הוא. גם הסמ"ג לא כתב שזהו עיקרו של וידוי. עוד כתב הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה וז"ל, ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסיר ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשה עוד, שנא'

תוספות מסכת ראש השנה דף לג עמוד ב ד"ה שיעור

ובערוך פי' שהיו עושין כן שפי' בערך ערב דהל' דמחמרי ועבדי שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואלין עשרה אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעיא דיחידאי מיתבעי למיהוי [עשרה] תשר"ת תש"ת תר"ת והם מאה.

לקח שיחות מוסר – רב אייזק שר ח"ב עמוד עב

ונתחייבנו בזה – בתקיעת שופר – להאמין בהשגחה פרטית, בה משגיח הקב"ה על עולמו. והוא, מדמצינו שתיקנו לתקוע מאה קולות כנגד מאה יבבות שיבבה אם סיסרא, למדים אנו שלא נאבדה אף יבבה אחת מיבבותיה של אותה נכרית, אמו של אותו רשע. כל יבבה ויבבה שיבבה אותה אמא נמנתה בבית דין של מעלה ונחקק רישומה בספר הזכרונות אשר לפני המקום ברוך הוא. כל שכן שלא תאבד שום אנחה ויבבה – קול גנוחי וקול ילולי – אשר תצא מפיו של איש מבני ישראל עם סגולתו.

שיחות פרשת שמות לוי

והסבא מסלבודקא ז"ל היה רגיל להדגיש ענין זה של פגיעה בכבוד חבירו בענינים שבין אדם לחבירו, וענין של הכח של פגיעה בכבוד אחרים הוא אפי' בעכו"ם. כדחזינן בקרא "ותיבב אם סיסרא" (שופטים ה', כ"ח) וכ' בערוך שעי"ז היתה תביעה וקטרוג גדול בשמים, שהוצרכנו לתקן ע"י המאה קולות של שופר בראש השנה [עי' תוס' ר"ה ל"ג ב' בד"ה שיעור], הרי עד היכן הדברים מגיעים, וזהו ענין גדול שיש ללמוד מפרשה זו וכנ"ל.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה א

הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתודות בפיו מחטאיו ולנעור כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן צ סעיף ט

ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור.

ספר חובות הלבבות שער ד - שער הביטחון פתיחה

כמו שנאמר על אחד מן החסידים, שהיה אומר: המקום יצילני מפזור הנפש. אמרו לו: מה הוא פזור הנפש? אמר: שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה, והוא מה שאמרו ז"ל: מרבה נכסים מרבה דאגה, ואמרו: איזהו עשיר השמח בחלקו. ומהם כי הבוטח בה' לא ימנענו רב הממון מבטח בד', מפני שאינו סומך על הממון, והוא בעיניו כפקדון צווה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים לזמן קצוב, ואם יתמיד קיומו אצלו,

לא יבעט בעבורו ולא יזכיר טובתו למי שצווה לתת לו ממנו, ולא יבקש עליו גמול הודאה ושבח, אבל הוא מודה לבוראו יתברך, אשר שמהו סבה לטובות. ואם יאבד הממון ממנו לא ידאג ולא יאבל לחסרונו, אך הוא מודה לאלהיו בקחתו פקדונו מאתו, כאשר הודה בנתינתו לו, וישמח בחלקו ואיננו מבקש היזק זולתו, ולא יחמד אדם בממונו, כמ"ש החכם: צדיק אוכל לשובע נפשו.

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ה

וכן אתה מוצא באנשי המגדל שהארכת להם לעשות תשובה ולא עשו שנ' ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החלם לעשות ועתה וגו' (בראשית יא, ו) ואין עתה אלא תשובה שנ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך (דברים י, יב) ולא גמרת עליהם כלייה עד שהשלימו רשעם לפניך.

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב פרק יא הערה א

(* הג"ה ונ"ל שזהו כוונת המדרש רבה בראשית פ' כ"א אין ועתה אלא תשובה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' ולכאורה היכן רמז תשובה בתיבת ועתה ובתיבת ליראה את ה' נוכל לומר שרמז תשובה אבל לא בתיבת ועתה ונוכל לומר דהכונה הוא זהו מה שכתבנו דעיקר כח היצר שהוא מטעה להאדם לאמר היום אין לך פנאי ללמוד ולעסוק במצות ולהתבונן בנפשך איך לקיים את התורה למחר וליומא אחרת תעשה כל זה שאז תהיה פנוי מטרדותיך וכן כשיבוא מחר מדחה אותו על מחר וכן הולך כל ימיו ברעיון זה וזהו מה שכתוב במשלי אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך רעך מרמז על יצ"ט שהוא ריע אמיתי של האדם והיצה"ר מדחה אותו תמיד על מחר וזהו ג"כ שרמזה התורה בפרשת תבא שכתוב היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך וכן אמרו חז"ל ישוב היום שמא ימות למחר וכו' ושמעתי בשם גאון אחד שאמר שהאדם צריך לשער בנפשו שלשה דברים אחד שאין לו אלא יום אחד לחיות גם שאין לו אלא פרק משניות אחד או דף גמרא אחד מה שהוא עוסק בו עתה גם שהוא ישראל אחד שהקב"ה מצוהו על קיום התורה ובו תלוי קיום העולם כי עי"ז שיחשוב שיש לו רק יום אחד לחיות יעשה כל מה שבכוחו בתשובה ומעש"ט ולא יניח הדבר עד למחר גם ממה שיחשוב שאין לו אלא מעט ללמוד ממילא שוב לא יתעצל בזה לאפוקי מהיצר שמרחיב הדבר בלבו ואומר לו כמה תהיה מוכרח עוד לעמוד משך זמן רב עד שתגמור הסדר או המסכת ועי"ז הוא מרפה ידו גם ממה שיחשוב שעליו תלוי קיום העולם יזדרז ביותר לאפוקי מהיצר שמטעהו ואמר לו בודאי נמצא אנשים אחרים מקיימי התורה כראוי ויתקיים העולם בשבילם ובאמת כבר אחז"ל שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם וגם פעמים שהעולם חציו זכאי וחציו חייב וכשנתוסף חוטא אחד הוא מכריע כל העולם לכף חובה עי"ז ולדעתי כל זה רמז בתוה"ק בפרשת ק"ש ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך וגו' והאיך תעשה עד שתגיע לזה והיו הדברים האלה היינו אותו המעט שהוא לומד עתה. אשר אנכי מצוך היינו שיחשוב בלבו שבעולם אין רק הקדוש ברוך הוא והוא. היום היינו שאין לו רק יום זה לבדו. על לבבך היינו השלשה דברים אלו יהיו לאדם על לבבו תמיד. ועתה בכל זה נבאר היטיב בעז"ה המדרש הנ"ל דכונת הכתוב ועתה ישראל וגו' הוא להזהיר להאדם שלא ילך אחר טעות היצר שמדחה לו הלימוד וההתבוננות בקיום התורה על זמן מחר ולזה בא הכתוב ואמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך ועתה דייקא היינו שבכל עת יחשוב מה הש"י שואל מאתו עתה. ובאמת הוא ענין נורא מאד ושייך זה

להאדם בכל ימי חייו למשל כשקם בבוקר השכם ומתיישב בנפשו איך לעשות אם לילך לבית המדרש להתפלל או למלאכתו שייך ע"ז מה שאמר הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך בודאי שואל מעמו שילך להתפלל ולא לעסוק בחפצו מקודם כמו שאמרו חז"ל (ברכות י"ד ע"א) ואחר שהתפלל ומתיישב בנפשו מה לעשות עתה אם ללמוד או לילך לביתו בודאי לכתחלה המצוה שילמוד תיכף אחר התפלה כמבואר בא"ח סי' קנ"ה אם לא שהוא אדם חלוש ואחר שלמד ודורש מה לעשות עוד בודאי עתה שואל הש"י מאתו שילך לאכול לקיים ושמתם את נפשותיכם ואחר שאכל מצוה שילך לעסוק קצת בד"א וכמו שאחז"ל (ברכות ל"ב) ואחר שעסק ושואל עתה מה לעשות עוד בודאי עתה שואל הש"י שיחזור ללימודו כיון שיש לו פנאי כלל הדבר ענין ועתה שייך להאדם בכל רגע מימי חייו ולכל אחד כפי עניניו וזהו שכתוב שואל מעמך היינו שלזה שואל הש"י עתה מאתו שילך ללמוד תורה ולזה שואל שילך לגמול חסד עם פלוני כי ניסבב לו עתה מצוה זו וא"א להתקיים בלתו וכן כה"ג בכמה ענינים וכשילך באופן זה יעבור להש"י כל ימיו ע"פ התורה וזהו שכתוב בהתהלך תנחה אותך וזה מעורר לאדם להתגבר על יצרו ולשוב לה' וזהו כוונת המדרש הנ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן ס סעיף ד

י"א שאין מצות צריכות כוונה וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה.

פרשת כי תבוא פרק כט פסוק ח

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-דְּבַר הַבְּרִית הַזֹּאת וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁלְלוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן.

תרגום ירושלמי פרשת כי תבוא פרק כט פסוק ח

וְתִטְרֹן יַת מִיָּלִי שְׂבַח אֲוִרֵיִיתָא הִדָּא וְתַעֲבֹדוּן יְתְהוֹן מִן בְּגִלְל דְּתַתְּבוּנְנִין יַת כָּל מַה דְּמַתְּעַבְדִּין:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ואמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד ב

על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו.

חפץ חיים בחוקותי על התורה קפג

זכרנו לחיים וגוי למענך א' חיים. אנו מבקשים מאת
הש"ת שיתן לנו חיים, וכי זה יהי לטובת הש"ת, כי נוכל לפרוע את חובותינו
שאנו חייבים לו, כמו הסוחר המבקש גמ"ח למען יוכל להמשיך מסחרו ולשלם
לנושיו, וזהו למענך א' חיים.

Rabbi Rietti

ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק א משנה א

משה קבל תורה מסיני - אומר אני, לפי שמסכת זו אינה מיוסדת על פירוש מצוה ממצות התורה כשאר מסכתות שבמשנה, אלא כולה מוסרים ומדות, וחכמי אומות העולם ג"כ חברו ספרים כמו שבדו מלבם בדרכי המוסר כיצד יתנהג האדם עם חבירו, לפיכך התחיל התנא במסכת זו משה קבל תורה מסיני, לומר לך שהמדות והמוסרים שבזו המסכתא לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם אלא אף אלו נאמרו בסיני:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ג עמוד ב

ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר: לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה.

אחריות (א)

"ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וגו', ולמה לא שמעת בקול ד' ותעט אל השלל וגו'" (שמואל-א טו יז, יט). מתחילת דבריו של שמואל שאמר לשאול: "אם קטן אתה בעיניך" אנו למדים כי זהו הגורם למה שתבעו אח"כ - "ולמה לא שמעת בקול ד' וגו'", כלומר, המכשול של שאול צמח משורש הענוה היתירה שהיתה בו, ויתבאר להלן.

גרסינן בגמ' יומא (כב ב): "שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו", שאול חטא אחד ואבדה מלכותו ממנו, ודוד חטא בשתים ולא איבדה, ועיין שם בתוס' ישנים שהקשו שהרי גם בשאול איכא שתים, שלפני מעשה אגג נכשל בכך שהקריב את העולה ולא המתין לשמואל, ועל כך אמר לו שמואל: "ועתה ממלכתך לא תקום ביקש ד' לו איש כלבבו וגו'" (שמואל א יג יד). וכן יש להתבונן מדוע באמת לא נמחל לשאול כשם שנמחל לדוד. [ונתבאר עוד ענין זה במאמר נב ובמאמר נג].

הבה נראה את התשובה שענה שאול לשמואל: "ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי ד' ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם" (שם טו כד).

הנה, טעם זה שנתן שאול לחטאו: "כי יראתי את העם ואשמע בקולם", הוא הוא מה שהתריע שמואל עליו: "אם קטן אתה בעיניך", הענוה היא מידה שאין למעלה הימנה, אבל למלכות נדרשת הנהגה של: "ויגבה לבו בדרכי ד'" (דברי הימים-ב יז ו), ומלך שהינו "קטן בעיניו" ונוהג בענוה שלא במקומה אינו ראוי למלוכה.

פגם זה של ענוה יתירה היה בעוכריו של שאול גם בחטאו הראשון, וכמו שאמר שאול אל שמואל (שמואל-א יג יא): "כי ראיתי כי נפץ העם מעלי וגו'", גם כאן הוא פחד מפני העם, ורפיון ידיו נבע ממקור של: "קטן אתה בעיניך", נמצא א"כ כי שני חטאיו של שאול גורם אחד להם, וזהו מה שאמרו "שואל באחת", היינו שהגורם היה אחד ולכן נחשב לאחת.

ולכן גם "עלתה לו", שאובדן מלכותו לא היה בתור עונש, אלא שלא היה ראוי לה, ודבר זה אינו בר מחילה.

*

וכשנוסיף להתבונן ולהתעמק בענין נראה כי מדרגתו של האדם נמדדת לפי מידת אחריותו למעשיו. מי שאינו אחראי למעשיו כלל הרי הוא בגדר לאו בר דעת לגמרי, ואילו מי שאחראי למעשיו במידה הגדולה ביותר, הוא הראוי לכתר מלכות. איתא בתוספתא (ברכות פ"ד ה"ז): "מפני מה זכה יהודה למלכות, מפני שהציל את אחיו מן המיתה, שנאמר (בראשית לו כו): "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו" וכו'", יעו"ש.

ונראה בביאור הענין, כי לכאורה תמוה, מאחר שדנו האחים את יוסף למיתה, ואף יהודה היה בכללם לגמור את דינו, מה ראה לחזור בו בטענת: "מה בצע וגו'", והרי לא חזר בו מעצם פסק הדין. ויש לפרש שעיקר הטעם בדבריו הוא מה שאמר: "וכסינו את דמו", ופירש"י: "ונעלים את מיתתו", והכוונה בזה היא כי למרות שגמר הדין היה כהלכה, אך מאחר שאין אנו יכולים לקבל על עצמנו את אחריות המעשה, ונצטרך להעלים את מיתתו, עובדה זו כשלעצמה פוסלת ושוללת את פסק הדין מכל וכל, כי פסק דין שאי אפשר לקחת אחריות עליו אינו פסק דין. ועל ידי גילוי זה של רגש האחריות שהראה יהודה זכה למלכות. [וע"ש בתוספתא וצ"ע].

עוד אמרו בתוספתא (שם): "מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה במעשה תמר". גם במעשה תמר גילה יהודה את גודל מידת האחריות שבו, בקבלו את האחריות המלאה למעשיו מבלי להתנער מהם, ואמר "צדקה ממני" (בראשית לח כו). וזו מידת מלכות היא.

עוד שם בתוספתא: "מפני מה זכה יהודה למלכות מפני הענוה, שנאמר (בראשית מד לג): "ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני וגו'", "א"ל ולא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו", יעו"ש. כלומר, המ"ד הראשון סובר כי מה שאמר יהודה ליוסף: "ועתה ישב נא עבדך וגו'" - היה בסיבת הענוה שהיתה בו, ואמרו לו חבריו כי הסיבה היתה הערבות שערב להשיב את בנימין לאביו, והנידון שביניהם הוא אם הערבות חייבה אותו עד כדי למסור את עצמו להיות עבד עולם במקום בנימין או לא. ואם אין הערבות מחייבת במידה כזו, הרי שמתוך הענוה שבו הפקיר את עצמו להציל את בנימין, כי הרגיש את עצמו אחראי להשיבו אל אביו אפילו במחיר מסירות נפשו, ומידה זו של קבלת אחריות זיכתה אותו למלוכה, ורבנן סוברים כי הערבות מחייבת אף את זה, ואין כאן מידה גדולה של קבלת אחריות אלא מידת אחריות מן הדין.

ורבי עקיבא אומר (שם): "מפני מה זכה יהודה למלכות, מפני שקידש שמו של הקב"ה, שכשעלו שבטים ועמדו על הים, זה אמר אין אני יורד וזה אמר אין אני יורד תחילה, קפץ שבטו של יהודה וירד בתחילה וקידש שמו של הקב"ה וכו', וכן הוא אומר: "בצאת ישראל ממצרים וגו', היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו" (תהלים קיד א-ב), יהודה קידש שמו של הקב"ה על הים, ולפיכך ישראל ממשלותיו", וכע"ז איתא בגמ' סוטה (לז א).

והנה, דבר ברור הוא [ונתבאר במאמר לג] שאילו היו צריכים ישראל לקפוץ לים ולמות על קידוש השם היו עושים כן כל שבטי ישראל בלבב שלם, שהרי כלל ישראל אמון על מסירות נפש, אלא שכאן לא נצטוו על מסירות נפש אלא הציווי היה להכנס לים על מנת לחיות, ולא להכנס ולטבוע בו ח"ו, אלא ללכת בתוכו כאילו הוא יבשה, ודבר זה היה למעלה מכוחם, לא היה להם העוז להכנס לים כאילו הולכים הם ביבשה וכל המים האדירים שמסביב כאילו אינם קיימים, אולם הצלתם היתה צריכה להיות דוקא באופן זה, שכך אמר הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל וגו', ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (שמות יד טו-טז). באותה שעה חש עצמו שבטו של יהודה אחראי עבור כל ישראל שיעשו את המוטל עליהם, ומתוך הרגשה זו נתגדלו ונתעלו מכל ישראל, ונתמלאו כח ועוז לעבור את הים כאילו היה יבשה ממש, וע"י זה זכה יהודה למלכות.

*

האדם מטבעו מתאמץ תמיד להסיר מעל עצמו כל אחריות למעשיו, ולא רק כלפי אחרים אלא אפילו כלפי עצמו הריהו מתנער מכל דבר ואומר לא חטאתי, כמו שאמר הנביא (ירמיהו ב לד-לה): "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים וגו',

ותאמרי כי נקיתי וגו' הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי", ופירש"י: "ותאמרי ב ל בך כי נקיתי", כלומר, האדם מרמה אף את עצמו לומר לא חטאתי. ואכן, זו היא עיקר התביעה ממנו ועליה הוא נענש, וכמו שכתוב "הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי", הרי הדגש אינו על עצם החטא אלא על ההתנערות ממנו והסרת האחריות, ועל כך שופט הקב"ה את האדם.

ועד היכן הדברים מגיעים, אנו מוצאים בקין, שהשיב לקב"ה: "לא ידעתי השומר אחי אנכי" (בראשית ד ט), ובודאי שלא היתה כוונת קין לרמות את הקב"ה, שהרי באדם גדול עסקינן שהקב"ה מדבר אליו כאל נביא ד', אלא את עצמו רימה, הוא ניער מעצמו כל אחריות, עד שהיה משוכנע כי אמנם אין הוא יודע כלל היכן הבל אחיו, אין זה שייך אליו כלל.

וכן דרשו חז"ל (תנחומא בראשית אות ט): "כשאמר לו הקב"ה אי הבל אחיך, א"ל לא ידעתי השומר אחי אנכי, אתה הוא שומר כל הבריות, ואתה מבקשו מידי, משל למה"ד לגנב שגנב כלים בלילה ולא נתפס, לבוקר תפשו השוער א"ל למה גנבת את הכלים, א"ל אני גנב ולא הנחתי אומנתי, אבל אתה אומנתך בשער לשמור למה הנחת אומנתך, ועכשיו אתה אומר לי כך. ואף קין כך אמר, אני הרגתי אותך, בראת בי יצה"ר, אתה שומר את הכל ולי הנחת אותו להרוג, אתה הוא שהרגתו שנקראת "אנכי", שאילו קבלת קרבני כמותו לא הייתי מתקנא בו וכו'".

חז"ל הבהירו לנו את כל טענותיו של קין ואת מאמציו לטהר את עצמו בק"ן טעמים, והכל טוב סביב ציר אחד, והוא כי אין אחריות המעשה מוטלת עליו, והוא שמתריע הנביא: "על אמרך לא חטאתי".

ומצינו בשעת הנסיון של יוסף שאמר לאשת פוטיפר (בראשית לט ח"ט): "הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי וגו', ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחטאתי לאלקים". ועי"ש ברמב"ן שפירש: "משום חסרון דעת הנשים, לא דיבר עמה מצד איסור עריות אלא שהדבר בגידה באדוניו אשר בוטח בו, "וחטאתי לאלוקים" בבגידה זו, כי רעה גדולה היא שיהא בה לי חטא לפני האלוקים, כי עיניו בנאמני ארץ ולא לפניו בוגד יבוא".

כלומר, כיון שסמך אדוני עלי ומסר לאחריותי כל אשר לו, הכי אוכל למעול באימון אשר האמין בי, אין לך חטא גדול כאדם שמקבל על עצמו אחריות ואינו עומד בה.

ולכשנעמיק נראה שכן הוא אף לפירושו של רש"י שפירש: "וחטאתי לאלוקים - בני נח נצטוו על העריות", והיינו שנתכווין יוסף למונעה מחמת איסור עריות. כי מאחר שד' כביכול סילק את עצמו ומסר ביד האדם את כח הבחירה [כמו שאמר הכתוב (איכה ג לח) "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב"], הרי נמסר הדבר לאחריות האדם עצמו, ואי העמידה באחריות היא עיקר החטא ותוקפו.

ונעמיק נא יותר במידת האחריות הדרושה להנהגה ומלכות. נאמר במלך המשיח (ישעיהו יא ג): "והריחו בירת ד' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח", והביאור הוא, כי הדן למראה עיניו ולמשמע אזניו עלול לטעות במשפטו, אבל מלך המשיח דן בכח מיוחד במינו והוא בכח חוש הריח אשר בו [ועיין ברד"ק שפירש: "והריחו בירת ד'"], לפי שהריח הוא הרגשה קלה, אומר לדבר קל שבהרגשה "ריח", כלומר במעט הבנה ירגיש בני אדם הטובים והרעים וכו'], ובכח זה ישכיל לדעת את מי לקרב ואת מי לרחק.

ואמרו בגמ' נדה (כ ב): "ואמאי קרו ליה [לר' אלעזר בן פדת] מרא דארעא דישראל, דההיא איתתא דאייתית דמא לקמיה דר"א וכו' ארחיה, א"ל האי דם חימוד הוא וכו'", יעו"ש. וודאי שאין הענין כפשוטו, שאילו היה לדם חימוד ריח שונה, לא היה נקרא משום זה מרא דארעא דישראל, ועוד דאמרינן התם: "קרא עליה ר' אמי סוד ד' ליראיו". אלא הן הן הדברים שאמרנו, שהרגיש ר"א בן פדת בכח המיוחד של "והריחו בירת ד'" שדם חימוד הוא, ועל כח זה שהיה בו נקרא "מרא דארעא דישראל", והטעם, כי כח זה נמסר רק למי שאחריות כלל ישראל עליו, ומכיון שראו בו בר"א בן פדת כח זה, קראוהו "מרא דארעא דישראל".

והיינו טעמא ג"כ שיש למלך המשיח כח זה, ועיין בדברי הראב"ד בהשגות (מלכים פ"א ה"ג), שכח זה של "מורח ודאין" [שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב - (רש"י סנהדרין צג ב)] הוא לעכובא במלך המשיח, ואם אין בו כח זה הרי הוא משיח שקר יעו"ש, והוא מה שנתבאר שאין כח זה מעלה יתירה בלבד, אלא הוא תנאי ועיקר גדול במנהיג ישראל, ובו יבחן אם משיח אמת הוא או לא.

ונבין עפ"י זה גם את מעשה אסתר שציותה להתענות ג' ימים רצופים ולבטל את מצות אכילת מצה ושמחת יו"ט (מגילה טו א), ומרדכי עשה ככל אשר ציותה עליו אסתר, ולכאורה תמוה, וכי אסתר היתה גדולה ממרדכי, ואם מן הדין היה להתענות היה על מרדכי לצוות ולתקן זאת, אלא כמו שנתבאר שרגש אחריות של כלל ישראל פעם בקרבה של אסתר, ועל ידו היא נתעלתה ונתגדלה יותר מכל החכמים שבדורה, וכמו שאמרו: "ותלבש אסתר מלכות" (אסתר ה א) - שלבשה רוח הקדש (מגילה יד ב), ולכן ציותה היא על הדבר.